

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM PROBLEMİ ETRAFINDA BAZI DÜŞÜNCELER*

Some thoughts around the problem of method concerning the researchers of Alevism-Bektashism

Einige Überlegungen zum Problem der Methode in der Forschung zum Aleviten- und Bektaschitentum

Harun YILDIZ *

ÖZ

Son dönemlerde dikkat çekici biçimde yoğunlaştığı görülen Alevilik-Bektaşilik araştırmalarında karşılaşılan sorunların önemli bir kısmı, yöntem ve yaklaşım problemlerinden kaynaklanmaktadır. Yöntem problemi, her şeyden önce çalışılan konu, mesele ve sorunlarla ilgili olarak bilimsel anlamda doğru ve geçerli bilgiye ulaşabilme ve bu bilgileri doğru ve gerektiği biçimde analiz etme ve değerlendirebilme problemidir. Bu nedenle ciddi problemler yumağı içinde boğuşan Alevilik-Bektaşilik araştırmalarında bilimsel metodolojiyi önceleyen bir anlayış ile tarafsız bir yaklaşımı öne çıkarmak suretiyle ideolojik ve politik tutumlardan uzak durmak, olmazsa olmaz bir zorunluluktur. Ayrıca, konunun politik ya da ideolojik tartışmalara malzeme olmaktan kurtarılması için böyle bir yaklaşım, oldukça önemlidir. Aksi halde farklı birtakım etkenler ve ideolojik bakış açıları ile yapılan çalışmalar, konunun daha iyi anlaşılıp çözümlenmesini bir kenara bırakın, konuyu daha karmaşık ve içinden çıkılmaz bir duruma getirecektir.

* Bu makale, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi tarafından düzenlenmiş olan “IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu”nda (Ankara: 18-20 Ekim 2018) yazar tarafından sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilerek geliştirilmiş olan halidir.

** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Samsun, hyildiz@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8524-0593.

Alevilik-Bektaşılık konusunun çok yönlü olduğunu unutmadan hareket etmek gerektiği de ortadadır; zira bu konu, sosyal bilimlerin konusu olduğu kadar, aynı zamanda ilahiyat bilimlerinin de konusudur. Bu yüzden tarihsel, dinî, siyasal, sosyolojik ve güncel boyutlara da sahiptir. Bu çerçevede önemli bir tarihsel derinliğe sahip olan konunun tarihsel arka planını bilmek, bu süreci sağlam bir biçimde çözümlenmek ve bu süreçte ortaya çıkan pek çok etkeni dikkate almak, bize büyük avantajlar sağlayacaktır.

Bu makalede, ülkemizde yapılan Alevilik-Bektaşılık araştırmalarında genel hatlarıyla ortaya çıkan yöntemle ilgili problemler üzerinde durmaya ve bu problemler etrafında bazı düşünceler ortaya koyarak birtakım çözümler sunmaya çalışacağız. Bu çerçevede öncelikle literatürde karşılaşılan ana problemler ortaya konulacak, arkasından bu noktada üzerinde durulması gereken metodoloji merkezli ve konuyu daha iyi anlamaya yönelik öne çıkan araştırma alanları ve bu alanlara yönelik değişik yaklaşımlarla birlikte tartışmaların odağındaki isim olan Hacı Bektaş Veli üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik-Bektaşılık, Yöntem-yaklaşım sorunu, Kavram analizleri, Kurucu metinler, Ocak sistemi.

ABSTRACT

An important part of the problems concerning the researches of Alevism-Bektashism which have been strikingly concentrated in recent periods are due to the problems of methods and approaches. First of all, the problem of the method is a matter of being able to reach the correct and valid information about the subject and issues and problems being studied in a scientific sense and analyzing and evaluating this information accurately and as required. Therefore, it is an indispensable necessity to stay away from ideological and political attitudes by putting forward an understanding that prioritizes scientific methodology and an impartial approach in Alevism-Bektashism studies struggling with serious problems. In addition to, such an approach is a necessity for the liberation of the subject from material for political or ideological debates. Otherwise, the studies with different motives and ideological perspectives will make the subject more incomprehensible, complex and indescribable.

It is obvious that it is necessary to act without forgetting that the Alevi-Bektashi issue is multifaceted; for, this subject is the subject of the theological sciences as well as the social sciences. Therefore, it also has historical, religious, political, sociological and current dimensions. In this context, knowing the historical background of the issue, which has an important historical depth, analyzing this process firmly and taking into account many factors emerging in this process will provide us great advantages.

In this paper, we will try to address the problems related to the method that arise in the Alevism-Bektashism researches that are made in our country in general, and to offer some solutions by putting forward some thoughts around these problems. In this context, first of all, the main problems encountered in the literature will be revealed, and then Haci Bektashi Veli, who is the focus of the discussions with different approaches to these areas, and the methodology centred research areas that need to be emphasized at this point and the prominent research areas aimed at better understanding the subject will be emphasized.

Keywords: Alevism-Bektashism, the problem of method and approach, concept analysis, founding texts, ocak system.

ZUSAMMENFASSUNG

Ein wesentlicher Teil der Probleme in der Forschung zum Aleviten- und Bektaschitentum, die sich in letzter Zeit deutlich intensiviert hat, resultiert aus Problemen in Bezug auf Methode und Ansatz. Das Problem der Methode betrifft in erster Linie den Zugang zu wissenschaftlich korrekten und gültigen Informationen über die untersuchten Themen, Fragen und Probleme sowie die korrekte und angemessene Analyse und Auswertung dieser Informationen. Die Forschung zum Aleviten- und Bektaschitentum sieht sich diesbezüglich mit zahlreichen ernsthaften Problemen konfrontiert. Ideologische und politische Einstellungen müssen unbedingt vermieden und die wissenschaftliche Methode und ein objektiver Ansatz stattdessen in den Vordergrund gestellt werden. Darüber hinaus ist ein solcher Ansatz sehr wichtig, um zu verhindern, dass das jeweilige Thema zum Material für politische oder ideologische Debatten wird. Studien, die dementsprechend durch außerwissenschaftliche Faktoren beeinflusst sind und von einem ideologischen Standpunkt ausgehen, sorgen lediglich dafür, dass das betreffende Thema noch verworrener und letztlich unentwirrbar wird. Von einem besseren Verständnis und einer besseren Analyse ist hier ganz zu schweigen. Dabei liegt auch auf der Hand, dass wir uns stets bewusst sein sollten, dass es sich beim Aleviten- und Bektaschitentum um ein vielschichtiges Thema handelt. Es ist Thema nicht nur der Sozialwissenschaften, sondern auch der Theologie und weist historische, religiöse, politische, soziologische und gegenwartsbezogene Dimension auf. Es ist von großem Vorteil, den umfangreichen historischen Hintergrund der Thematik zu kennen, diesen historischen Verlauf tiefgründig zu analysieren und die vielen Faktoren, die dieser Prozess hervorgebracht hat, zu berücksichtigen. In diesem Artikel wird auf die allgemeinen methodischen Probleme eingegangen, die sich in der Forschung zum Aleviten- und Bektaschitentum in der Türkei zu beobachten sind, und im Rahmen einiger Überlegungen versucht, diesbezüglich Lösungsansätze darzulegen. Zunächst werden die wichtigsten in der Fachliteratur anzutreffenden Probleme herausgearbeitet. Anschließend folgt eine Auseinandersetzung mit den wichtigsten Forschungsgebieten, die sich mit der Methodologie befassen und diesbezüglich einige Antworten liefern, und den verschiedenen Ansätzen in Bezug auf diese Gebiete sowie auch mit Hacı Bektaş Veli, der im Mittelpunkt dieser ganzen Diskussionen steht.

Schlüsselwörter: Alevitentum/Bektaschitentum, Problem der Methode/des Ansatzes, Begriffsanalysen, grundlegende Schriften, Ocak-System.

Giriş

Son dönemlerde Sosyal bilimlerin hemen her alanında olduğu gibi, yine aynı çerçevede değerlendirilen İlahiyat bilimlerinde yapılan araştırmalarda da zaman zaman metodolojik birtakım sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Bu tür metodolojik sorunlar, sosyal bilimlerin değişik alan ve konularında olduğu gibi Alevîlik-Bektaşîlik üzerine yapılan araştırmalarda da ortaya çıkmaktadır. Alevîlik-Bektaşîlik konusunun hem teolojik hem de sosyal ve edebî içeriği açısından, tarihsel arka planı ve gelişimi de dikkate alındığında çok boyutlu ve oldukça karmaşık bir konu olduğu ortaya çıkmakta olup bu noktada hem tarihten İlahiyata hem de sosyolojiden halk bilimine kadar birbirinden farklı pek çok disiplinin ilgi alanına girdiği ortadadır. Ancak, özellikle teolojik içeriğinden dolayı konu, İlahiyat bilimlerini ilgilendirmektedir. İlahiyat bilimleri içinde İslam mezhepleri tarihi başta olmak üzere din sosyolojisi, tasavvuf tarihi ve din eğitimi gibi alanlar, bu konu ile ilgilenen bilim dalları olarak öne çıkmaktadır. Konunun sosyal ve edebî yönünün bir yansıması olarak İlahiyat bilimlerinin dışında sosyoloji, antropoloji, sosyal psikoloji, halk bilimi hatta siyaset bilimi gibi alanlarda çalışan araştırmacılar, Alevîlik-Bektaşîlik meselesini değişik boyutlarıyla ele alarak incelemektedirler. Konunun çok boyutlu olması, interdisipliner bir niteliğe de sahip olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde Alevî-Bektaşî topluluklar üzerine yapılan araştırmalara bir bütün halinde bakıldığında, bu tür araştırmaların ilk olarak XIX. yüzyılın sonlarında başlamış olduğu görülür. Bu çalışmalara John Kingsley Birge, Georg Jacob ve Frederick William Hasluck gibi batılı araştırmacılar öncülük yapmışlardır. Daha sonraki yıllarda ise Baha Said, Hâmid Sa'dî, Süleyman Fikri, M. Fuad Köprülü, Besim Atalay ve Y. Ziya Yörükân gibi yerli araştırmacıların çaba ve inisiyatifleriyle Alevîlik-Bektaşîlik araştırmaları devam etmiştir. Bu noktada 1940 ve 1950'li yıllardan sonra, Bektaşî kökenli bazı araştırmacıların yaptığı çalışmalar, konunun aydınlatılmasında kısmi biçimde etkili olmuştur. Sonrasında, özellikle 1990'lı yılların başlarından itibaren önemli bir yayın faaliyeti gerçekleşmiş, bu meyanda adeta bir yayın patlaması ortaya çıkarak ilgili yayınların artık, seyri takip edilemez bir aşamaya geldiği görülmüştür. Alevîlik-Bektaşîlik üzerine yapılan araştırmalarda, bu son dönemi farklı açılardan kurumsallaşma döneminin başlangıcı olarak görmemiz mümkündür.

Alevîlik-Bektaşîlik ile ilgili ülkemizde yapılan, özellikle akademik ve bilimsel araştırmalara bakıldığında, daha çok iki yolun takip edildiği görülmektedir. Bunların ilki, Alevîliğin tarihsel boyutu üzerine yapılan çalışmalardır ki bu tür araştırmalar,

bütünüyle literatür araştırması olup konunun tarihsel anlamda karanlıkta kalan, çözümlenmemiş kısımlarını aydınlatma noktasında önemli işlevler görmektedirler. Diğer takip edilen yol ise, Alevilik ile ilgili değişik bölge, yöre ve ocak merkezlerinde yapılan alan araştırmalarıdır. Son yirmi yıl içinde bu tür çalışmaların bir hayli arttığı; ülkemiz üniversitelerinin değişik bölümlerinde, İlahiyat bilimleri başta olmak üzere sosyoloji, antropoloji, sosyal psikoloji ve halk bilimi gibi alanlarda güzel araştırmaların yapıldığı görülmektedir.¹ Günümüz Aleviliğinin çok farklı grup ve akımları içinde barındırdığı gerçeği dikkate alınırsa, alan araştırmalarının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Alevilik-Bektaşılık konusunun tarihsel boyutlarının dışında, aynı zamanda güncel boyutlara sahip bir konu olması, bu tür araştırmaların önemini daha fazla artırmakta olup alan çalışmaları ile konunun güncel ve yaşayan boyutları, değişik angajman ve spekülasyonlardan uzak biçimde ortaya konulacaktır.

A) Alevilik-Bektaşılık Araştırmalarında Karşılaşılan Metodolojik Sorunlar

Alevilik-Bektaşılık araştırmalarında karşılaşılan problemlerin önemli bir kısmı, yöntem ve yaklaşım sorunları ile yöntem eksikliğinden kaynaklanmaktadır. *Yöntem problemi*, İsmail Engin'in de ifadesiyle, geçerli ve doğru bilgiye ulaşabilme ve bu bilgiyi bilimsel anlamda doğru bir şekilde değerlendirebilme/ırdeleyebilme sorunudur (1999: 121).

Son dönemlerde Alevilik-Bektaşılık araştırmalarında nicelik olarak büyük bir artış gözlenmesine rağmen aynı şeyi, çalışmaların niteliği ile ilgili söyleyebilmek, zor görünmektedir. Yine Alevilik-Bektaşılık alanı, birtakım sebeplerle ciddi bir kavram karmaşasının yaşandığı bir alan olmasının yanında adeta büyük bir bilgi kirliliğinin de görüldüğü bir alan haline gelmektedir. Bu kavram karmaşasının arka planında değişik nedenler olmakla birlikte, bunlar arasında öncelikle Alevilik kavramı üzerine mevcut literatürde yapılan tanımlamaların birbiriyle uyumsuzluğu ve kavramın sınırları², Aleviliği sadece etnik köken temelinde açıklama eğilimleri, konu üzerinde ortak bir terminolojinin kullanılmaması, önyargı ve tek yanlı ya da tarafı yaklaşımların bilimsel

1 Bu araştırmaların genel bir dökümü, tahlil ve değerlendirmesi için bk. Öztürk, 1991: 29-81; Yaman, 1998: 57-260; Engin, 2000: 51-58; Taşğın, 2010: 23-33; Yaman, 2010: 34-41; Işık, 2018: 699-711; Rençber, 2017: 462-468; ayrıca biraz daha farklı bir içerik değerlendirmesi için bk. Ocak, 2006: 127-136.

2 Burada önemli olan "Alevi" kavramının içinin nasıl doldurulduğudur. Bu noktada mevcut literatürün bize sunduğu kavram dünyası için bk. Ersal, 2016b: 262-264; Gülten, 2016: 27-39; Akın, 2021: 141-168.

doğrularmış gibi aktarılması, konunun siyasallaştırılması, konuyu belli ideolojilerin gölgesinde değerlendirme çabaları ve ideolojik yaklaşımlar, saha çalışmalarında yeterli veri tabanı oluşmadan sadece yazılı literatür üzerinden yapılan tanımlamalarla ve bölgesel alan çalışmalarının ulaşılmış olduğu sonuçlardan hareketle genelleme yapılması gibi nedenlerden söz edilebilir (Bolay, 2000: 137-152; Ersal, 2016b: 260-262). Bu yüzdendir ki çalışmalarda niceliğin değil de niteliğin, yani bilimsel yöntem ve anlayışın öne çıkarılması oldukça önemlidir.

Bilimsel araştırma yöntemi ile tekniklerinin sıkı bir şekilde takip edilmesi, konunun ehemmiyeti açısından zorunlu olup bu amaçla yalnızca bilimsel yöntem ve anlayışıyla, tarafsız bir yaklaşımı öne çıkararak güvenilir metotlarla hazırlanan çalışmaların yapılması, konunun sağlıklı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. *Bilimsel perspektif*, aynı zamanda ülkemizde var olan bazı problemlerin çözümü noktasında, bize önemli çıkış yolları hazırlayarak geniş bir ufuk kazandırabilir. Yine konunun siyasal ya da ideolojik tartışmalara malzeme olmaktan kurtarılması için böyle bir yaklaşım, oldukça önemlidir.

Tam bu noktada doğru bilgiyi hedeflemek ve bunun peşinde olmak, önemli ve ahlaki bir misyon olarak öne çıkmaktadır. Araştırmacıların değişik önyargılarla tarafgirlik içeren duygusal tavır ve tutumlardan uzak durması ve bu süreçte soğukkanlı biçimde ve objektif bir tavırla hareket edebilmesi, yine doğru sonuçlara ulaşma noktasında bize önemli imkanlar kazandıracaktır. Burada *objektiflik*, meseleye yaklaşım noktasında tek yanlı bir şekilde hareket etmeyip sorunun farklı boyutlarını bütüncül ve kuşatıcı bir biçimde görmek ve duygusallıkla değişik önyargıları bir kenara bırakabilmek anlamına gelmektedir. Bu noktada yine gerek Alevî ve Sünnî kökenli gerekse de farklı alanlardan araştırmacıların olaylara, karşındakilerin penceresinden bakarak birbirini doğru anlama çabası içinde olmaları³ hem objektiflik hem de pratik ölçekte toplumsal bütünlüşme açısından oldukça önemlidir. Aksi halde farklı birtakım etkenler ve ideolojik bakış açıları ile yapılan çalışmalar, konunun daha iyi anlaşılıp çözümlenmesini bir kenara bırakın, konuyu daha karmaşık ve içinden çıkılmaz bir duruma getirecektir. Bu tür metodolojik yanlışlar, bir yandan benzer biçimde konuyu daha farklı yerlere ve yanlış mecralara çekebileceği gibi diğer yandan ciddi bir kimlik ve kavram karmaşasına yol açacak ve bu kaotik durum, konuyla ilgilenen insanların zihinlerinin daha fazla karışmasına yol açacaktır.

3 Benzer bir değerlendirme için bk. Arslanoğlu, 2007: 158-159.

Alevîlik-Bektaşîlik araştırmalarında karşılaşılan sorunları çözebilme ve doğru bilgiye ulaşmanın önündeki engelleri aşma noktasında bize yardımcı olabilecek bir etken de ilgili grupların tarih boyunca sahip oldukları kendilerine özgü nitelikleri göz önünde bulundurmadır. Zira tarihsel süreçte konar-göçer olan Türkmen zümrelerinin inanç, kültür ve geleneklerinin günümüzdeki takipçi ve temsilcileri olarak niteleyebileceğimiz Alevî-Bektaşî çevreler, bazı özgün nitelikleri ile dikkat çekmektedirler. Bunların içinde ilk dikkat çeken husus, *sözlü kültürün* bu çevreler arasında yaygın oluşudur. Bu durum, çok muhtemel olarak bu çevrelerin tarihsel süreçte konar-göçer olmalarıyla yakından ilgilidir. Bununla beraber Alevîliğin, sadece sözlü kültür unsurlarına sahip olmadığı, yazılı kültürün ortaya çıkış süreciyle birlikte geniş bir yazılı edebiyata da sahip olduğu ve önemli bazı yazılı kaynaklarının bulunduğu unutulmamalıdır. Yine, özellikle Alevî toplulukların *kapalı toplum* özelliği taşımaları ve kapalı bir toplumsal yaşama sahip olmaları da ciddi biçimde dikkate alınması gereken bir husustur. Zira Alevî çevreler, yüzyıllardır inandığı değerleri, dede-talip ilişkisi içinde anlamlandırmış kapalı bir toplum özelliği gösterir (Işık, 2018: 713). Bu özgün niteliklerden dolayı olsa gerek, ülkemiz Alevîliğinin birbirinden farklı görüşler taşıyan ve farklı kültür ve geleneklere sahip olan değişik grupları içinde barındırdığı görülür. Yine Anadolu coğrafyasında yaşayan Alevî çevreler, dinî, etnik ve sosyolojik açılardan homojen bir yapıya sahip olmadığından, özellikle ocaklar arasındaki ritüelîk senkretizm dikkate alındığında⁴, ülkemizde tek tip bir Alevîlik'ten bahsedebilmek pek mümkün olmadığı gibi kendi içinde ritüelîk anlamda farklılaşan ocak merkezli birçok yapılanmanın varlığından söz edilebilir.

Doğrusunu ifade etmek gerekirse, Alevîlik-Bektaşîlik araştırmalarında Alevî-Bektaşî çevrelere özgü olan bu temel özellikler, her zaman göz önünde bulundurularak hareket edilmeli, bu çerçevede hem sosyal bilimler hem de tarih metodolojisine aykırı toptancı genellemelerden kaçınılmalı ve bu tür genellemelerin tuzağına düşülmemelidir. Zira bu tür tarih-dışı genellemelerin, bizler için her zaman yanıltıcı olacağı, yanlış sonuçlara yol açacağı ve konuyu içinden çıkılmaz bir hale getireceğini tahmin etmek, hiç de zor değildir.

4 Geleneksel Alevîlikte önemli bir yere sahip olan ocakların, teolojik, tasavvufî ve doktrinal anlamda olmayıp özellikle bazı ritüel, icra biçimi ve uygulamalarda farklılaştığı görülmektedir. Hatta bazen aynı ocağın farklı kollarının ritüellerinin değiştiği de görülebilmektedir. Bu noktada ocakların ritüel yapısını etkileyen faktörler için bk. Ersal, 2012: 211-214.

B) Öne Çıkan Araştırma Alanları

Alevîlik-Bektaşîlik konusunun önemi ve bu alanda yapılan tartışmaların daha sağlıklı bir zemine oturması amacıyla, belki bazı konular üzerinde bir öncelik sıralaması yapılabilir. Bu durum, konunun analitik yönden ele alınması ve bu alanda dağınıklığı önleyerek sistematik biçimde hareket etmek açısından da önemlidir. Aksi durumda yapılan araştırmalar, kuşatıcı bir bakış tarzı ve belli bir bütünlük içinde ele alınamaması gibi sebeplerle, kendi bütünlüğünden koparak esas anlamını kaybedebilir. Bu çerçevede ortaya konulabilecek araştırma alanları noktasında, Alevîlik-Bektaşîliğin oluşum ve tarihsel gelişimi, teolojik ve sosyo-kültürel yapısı ile günümüzdeki durumu olmak üzere üç önemli nokta üzerinde odaklanılırsa, daha güzel ve daha verimli sonuçlara ulaşılabilir. Yine bu konuların dışında konu ile ilgili kavram analizleri, kurucu metinler ve ocaklar üzerinde yapılacak çalışmalar, büyük bir öneme sahiptir.

Alevîlik-Bektaşîliğin oluşum ve tarihsel gelişimi, her şeyden önce konunun tarihsel arka planını anlama açısından oldukça önemli ve kaçınılmaz bir araştırma alanıdır. Bu alanda yapılan çalışmalar, konunun kökenlerini, oluşum sürecini ve ardından hangi süreçlerden geçip gelişerek günümüze ulaştığını anlamamızı sağlayacaktır. Yine bu anlamda bize çok önemli ve dikkat çekici veriler kazandıracaktır. Burada tarih biliminin, özellikle sosyal ve kültürel tarih disiplinlerinin bize sunduğu imkân ve veriler, konunun karanlıkta kalan boyutlarını aydınlatma noktasında oldukça önemlidir.

Tarihsel-sosyolojik bakış açısı ile meseleye yaklaşmak, bize ciddi biçimde yardımcı olup geniş bir ufuk kazandıracaktır. Yine, süreç merkezli bir bakış açısı ile yaşanan tarihsel ve toplumsal değişim ve dönüşümleri de dikkate alarak konuyu ortaya koymak gerekmektedir. Konunun bu yönü, ancak Türk topluluklarının anayurtlarından ayrılıp göçlerle birlikte takip ederek geldikleri değişik coğrafyalarla, Anadolu'da karşılaşmış oldukları dinî ve kültürel hareketleri tanımak ve anlamak suretiyle doğru bir şekilde ortaya konulabilir. Bu tarz bir yaklaşım, Alevîlik-Bektaşîliğin tarihsel arka plan ve gelişiminin daha iyi anlaşılmasını sağlayıp daha doğru ve güçlü bir tarih perspektifine sahip olmamızın yolunu açabileceği gibi ülkemizde bu anlamda Alevî kimliği ile ilgili var olan ve zaman zaman ideolojik ya da siyasal biçimde başka yönlere de çekilen tartışmaların etkisiyle ortaya çıkan bazı spekülasyon ve ajitasyonları da önemli ölçüde azaltacaktır.

Bu araştırma alanları içinde *Alevilik-Bektaşılığın teolojik ve sosyo-kültürel yapısı*, yine büyük önem taşıyan konulardan biridir. Özellikle bu noktada Alevî-Bektaşî çevrelerdeki Hak Muhammed Ali tasavvuru, peygamberlik anlayışı, genel itikâdî yapı içerisinde Hz. Ali'nin konumu, Kur'an başta olmak üzere kutsal kitaplara yönelik yaklaşımlar, ahiret/öte dünya tasavvuru ile Ehl-i Beyt ve On İki İmam'larla ilgili anlayış ve algılar, İslam'ın temel ibadetlerine bakış, cem ritüeli, kurban, gülbak (dua) ve niyaz anlayışı, dedelik, musahiplik, düşkünlük ve kirvelik gibi geleneksel kurumlar, ele alınması gereken önemli konular olarak öne çıkmaktadır. Burada Alevilik-Bektaşılığın inanç boyutunun, sosyo-kültürel yapıdan daha önemli olduğu ifade edilmelidir; zira ilgili araştırmalardaki mevcut problemlerin temelinde bu anlamda yeterli alan araştırmalarının yapılmaması da vardır (Ersal, 2016b: 260-261). Önemli ölçüde İlahiyat bilimlerini ilgilendiren bu alanda özellikle mezhepler tarihi, kelam, tasavvuf tarihi, sosyoloji ve antropoloji gibi alanlarda çalışan araştırmacılara önemli görevler düşmekte olup konunun, özellikle içerik ve sınırlarının anlaşılması açısından bu durum, kayda değer bir öneme sahiptir. Bu alanda yapılacak bilimsel çalışmalarla Alevilik-Bektaşılık hem teolojik hem de sosyo-kültürel boyutlarıyla daha sağlam ve bilimsel perspektife uygun biçimde anlaşılacak ve yine Alevî-Bektaşî kimliği ile ilgili olarak özellikle bu kimliğin içinde doğup geliştiği İslam kültürü ile ilişkisi, daha sağlıklı biçimde ifade edilecektir.

Öne çıkan araştırma alanları arasında *Alevilik-Bektaşılığın günümüzdeki durumu* ise özellikle alan/saha araştırmaları ile ortaya konulması gereken önemli bir araştırma sahası olarak önümüzde durmaktadır. Bu noktada değişik bölgelerde yapılacak olan alan araştırmaları ile Alevilik-Bektaşılığın günümüz Türkiye'sindeki durumunu ve genel yapı ve özelliklerini, bölge, yöre ve ocakları merkeze almak, hatta ocakları, diğerlerinden daha fazla öne çıkarmak suretiyle konuyu yaşayan boyutlarıyla ortaya koymak mümkün hale gelecektir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, günümüz Aleviliğinin birbirinden farklı grup ve akımları içinde barındırdığı dikkate alınırsa alan araştırmalarının önemi, çok daha iyi anlaşılacaktır.

Tabii bu arada, alan araştırmalarının literatür taramalarından farklı olarak zaman zaman değişik güçlük ve problemleri içinde barındırdığı unutulmamalıdır. Zira alan araştırmalarının, her zaman kendine özgü güçlük ve problemleri bulunmakta

olup alana çıkan araştırmacılar, bunlara her an hazırlıklı olmalıdırlar.⁵ Ayrıca alan araştırmacısı, gazeteciler gibi, hadiselerin sadece anlık görüntülerini değil, öncelikle arka planını, ayrıca oluşum ve tarihsel gelişim süreciyle birlikte olayın diğer hadiselerle ilişki ve etkileşimleri ile farklı boyutlarını da araştırmak ve ortaya koymak durumundadır. Bunun için alana çıkan araştırmacıların, kuramsal bir yaklaşıma sahip olmalarının yanı sıra alan ile ilgili tarihsel ve kültürel anlamda donanımlı bir yapıya ve sağlam metodolojik bir birikime sahip olmaları, vazgeçilmez bir zorunluluktur. Bununla birlikte, alan araştırmalarının sonucunda elde edilen verilerin sistematik biçimde değerlendirilmesi ve bu meyanda önemli bir veri tabanı oluşturmanın, var olan kavramsal karmaşayı önemli ölçüde önleyeceğini düşünmekteyiz.

Ülkemizde Alevilik-Bektaşilik konusunda yapılan önemli çalışmalara rağmen konunun bazı boyutlarıyla ilgili olarak, halen bazı bilgi boşluklarının olduğu görülmektedir. İşte bu sebeple hem bu bilgi boşluğunu gidermek hem de kısmen var olan kavram karmaşasını önlemek amacıyla konu ile ilgili yapılacak *kavram analizleri*, oldukça önemlidir. Bu noktada, *Kızılbaşlık*, *Alevilik*, *Bektaşilik*, *Râfızilik*, *Bâtınlık*, *ışık*, *kalender* ve *sıraç* gibi konu ile doğrudan ilgili olan önemli tarihsel kavramlar öne çıkarılarak bunların hem tarihsel anlamda hem de semantik açıdan analizleri yapılmalıdır. Bu çerçevede süreç merkezli bir bakış açısıyla söz konusu kavramların kökenlerine inilerek ne zaman ortaya çıktıkları, kökenlerinin nerelere ya da hangi inanç, kültür ve oluşumlara uzandığı, yine hangi inanç, kültür ve oluşumlarla irtibatlı oldukları, hangi anlam ya da anlamları içerdikleri ve süreç içerisinde geçirmiş oldukları anlam değişiklikleri, dilbilim, semantik ve hermenötik gibi bilim dallarının metot ve birikiminden de faydalanılarak kavramların dünyasına sağlıklı bir giriş yapılabilir. Bu husus, Alevilik-Bektaşilik konusunda yapılan araştırmaların daha sağlam bir zemine oturmasını sağlayacaktır.

Her inanç tarzı ve kültürün kendine özgü bazı *kurucu/temel metinleri* olduğu gibi, Alevilik-Bektaşiliğin de kurucu olarak nitelendirilebilecek önemli bazı metinlere sahip olduğu görülmektedir. Alevilik-Bektaşilik incelemelerinde kurucu metinler üzerinde araştırmalar yapmak ve bu bağlamda farklı disiplinlerden de yararlanmak suretiyle bu geleneğin temel dinî, ahlaki ve kültürel değerlerini doğru ve otantik biçimde ortaya koyabilmek, oldukça önemlidir. Bu çerçevede bu geleneğin sahip

5 Alan araştırma yönteminin önem, içerik ve araştırma sürecinde karşılaşılan muhtemel güçlüklerle ilgili olarak bk. Bilgiseven, 1994: 170-202; Karasar, 1994: 156-175; Tütengil, 1978: 88-91; Arseven, 2001: 23-40; Goldstein, 1983: 55.

olduğu Buyruk metinleri, Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi başta olmak üzere diğer vilâyet-nâmeler, fütüvvetnâmeler, Nehcu'l-Belâğâ, Hüsniye, Kumru, Makâlât, Fazîletnâme, Hadîkatu's-Suadâ, Câvidânâme, Şerhu Hutbeti'l-Beyân, Kitab-ı Cebbâr Kulu ve erkânâmeler gibi kaynaklar⁶ üzerinde edisyon kritikleri de dahil olmak üzere, daha ciddi bilimsel çalışmaların yapılması gerektiği ortadadır.⁷ Zira ülkemizdeki Alevî-Bektaşî zümreler için bu kaynakların her birinin ayrı bir değeri ve ifade ettiği anlam dünyası vardır. Bu durum, Alevîlik-Bektaşılık'le ilgili çalışmaların daha çok sözlü kültür ve sözlü kültürün kaynak ve araçları üzerinden yapıldığı gerçeği, dikkate alındığında daha bir önem kazanacaktır. Aynı şekilde bu yolla Alevî-Bektaşî kültür ve geleneğinin tarihsel arka planını, dinî ve kültürel köklerini, bilgi kaynaklarını ve inanç esaslarını daha doğru ve sağlıklı bir biçimde anlamamız kolaylaşacaktır.

Alevîlik-Bektaşılık araştırmalarında öne çıkan çalışma sahalarından biri de *ocaklar* ve *ocak sistemidir*. Alevîliğin geleneksel yapılanması içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olan ocaklar, her şeyden önce *dede ailelerini* ifade ederler. Geleneksel Alevîlik, ocaklara bağlılığı öne çıkaran karakteristik bir niteliğe sahiptir. Bu yüzden Alevî-Bektaşî çevrelerin ülkemizde önemli ölçüde ocaklara dayalı biçimde kendilerini tanımladığı ve farklı bölgelerde bu şekilde yapılandığı görülür. Alevî inanç sisteminin, öyle anlaşılmaktadır ki temel kurumu olan ocaklar, kurucu karizmatik bazı inanç önderleri etrafında teşekkül etmiş olup hem kendi içlerinde hem de ilişkili olduğu diğer ocaklarla arasında cereyan eden önemli bir hiyerarşi ve ritüel dünyasına sahiptir. Kurucu karizmatik şahsiyetler, bazen bir aşiret reisi, bazen de dede, baba, sultan ve abdal gibi isimlerle anılan ve çoğunlukla Ehl-i Beyt soyundan geldiğine, yani Evlâd-ı Rasul olduğuna inanılan şahsiyetlerdir (Ersal, 2016b: 269). Karizmatik şahsiyetler, ayrıca evliya olarak kabul edilen mistik önderlerdir. Bu nedenle geleneksel Alevîliğin dinî-sosyal yapısının, ocaklar ile bu ocaklara bağlı olan talip toplulukları üzerine kurulu olduğu görülür.

Ocaklar üzerine çalışırken hem ocak içi hem de ocaklar arasındaki hiyerarşiyi dikkate alarak hareket etmek gerekmektedir. Zira ocaklar hem kendi içlerinde hem de bağlı bulunduğu ocaklarla hiyerarşik ilişkileri olan topluluklardır. Bu noktada

6 Alevî-Bektaşî yazılı kaynakları için bk. Kaplan, 2010: 91-139; Özdemir, 2017: 87-175; Yıldız, 2004: 323-359; Bal, 2009: 298-325; Taşğın, 2002: 28-43; Çift, 2003: 249-268; Bozkurt, 1992: 16-17.

7 Konunun önemi ve bu süreçte ortaya çıkan problemlerle ilgili olarak bk. Ocak, 2006: 127-136; Kutlu, 2010: 42-73; Say, 2003: 237-263; Taşğın, 2010: 23-33.

ocaklarda hem ocak içi hem de ocaklar arasında olmak üzere iki farklı hiyerarşi dikkat çekmektedir. Ocak içi hiyerarşi, yine iki farklı biçimde karşımıza çıkar; öncelikli ve genel olan uygulama biçimi, talip ve dedenin inanç halkasına dahil olması sürecindeki rehber, pîr ve mürşid ilişkisidir; diğeri ise ocak dedesinin bulunmadığı köylerde baba ya da rehber adıyla artık hiyerarşide bir makama sahip olan talip ile dede arasındaki konumlandırmadır. Ocaklar arası hiyerarşi ise her şeyden önce ocağın diğer ocaklar arasındaki yerini ifade etmektedir. Her ocağın *görgü sistemi* denilen yılda bir uygulanan önemli bir ritüeli olup buna göre talibin görgüsünü bağlı olduğu ocak dedesi yapar. Bu noktada ocak dedesinin görgüsünü de kendi ocağının bağlı bulunduğu bir üst ocağın (mürşid ocağı) dedesi yapmaktadır. Özetle bu sistem, karşımıza “talip, pîr ve mürşid” ya da “rehber, pîr ve mürşid” silsilesi şeklinde çıkmaktadır (Ersal, 2016b: 270-271). Bu noktada ocaklar, geleneksel anlamda Alevî topluluklarının sosyal ve kültürel ilişkilerini de dikkat çekici biçimde şekillendirirler.

Bu geleneksel yapılanma, hiyerarşik olarak *mürşid ocağı*, *pîr ocağı*, *rehber ocağı*, *düşkün ocağı* ve *talip toplulukları* şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ocakların kendi aralarındaki ilişkiler, önemli ölçüde sınırları ve içeriği belirli bir çerçeveye bağlıdır. Gözlemlenen bu reel durum, gelenek içerisinde kökeni ve anlamı hâlâ tam olarak açıklığa kavuşmamış olan hiyerarşik bir yapılanmayı bize göstermektedir. Bu yapılanma içinde ocakların bir kısmı, başka bazı ocaklara bağlıdır. Kendisine bağlı olunan ana ocağa, mürşid ocağı/metbû ocak; bağlı olan ocağa ise pîr ocağı adı verilir (Yaman, 2006: 61; Taşgın, 2013: 4-6). Bu durum, talip toplulukları ile dede toplulukları arasındaki ilişkinin de rastgele olmadığını göstermektedir. Bu yüzden ocaklarla ilgili değerlendirmede bulunurken mürşid ocaklarını her zaman esas almak ve ocakları da tekke ve dergâhlardan bağımsız biçimde düşünmemek gerekmektedir.

Ocakların teolojik, tasavvufi ve doktrinal anlamda değil de bazı ritüel ve uygulamalarda farklılıklar gösterdiği görülür. Öyle ki bazen aynı ocağın farklı kollarında bile ritüellerin değiştiği görülmektedir. Bu durum, gelenekte “*yol bir, sürekin bir*” sözü ile ifade edilir. Bu noktada yol, işin doktrin yani teolojik ve tasavvufi boyutunu oluştururken; sürekin ise, ocakların cem ritüelinde uygulamış olduğu inanç pratiklerini ifade etmektedir (Ersal, 2012: 209-210).

Arka planı itibarıyla tarihsel süreçte İslam Peygamberinin ve Ehl-i Beyt’in soyundan geldiğine inanılan çevreler tarafından ocakların tasavvufi bir yapılanma içerisinde kurumsal hale getirildikleri anlaşılmaktadır. Son yıllarda yapılan saha araştırmalarından elde edilen veriler, Alevî-Bektaşî inanç sisteminin esas kurucu

ve yaşatıcı unsurunun ocak sistemi olduğunu göstermektedir (Ersal, 2016b: 260-261). Ocakların Alevî-Bektaşî geleneği içerisindeki bu öneminden hareketle, bölge bölge yapılan alan araştırmalarından ziyade, artık ocakları daha fazla merkeze alarak çalışma yapma zorunluluğu öne çıkmakta, hatta bu tür çalışmalar daha fazla önem kazanmaktadır. İşte bu nedenle ocak merkezli çalışmalar, ocakların tarihsel arka plan ve gelişimiyle birlikte kendi içindeki hiyerarşik yapılanmasını, ritüelik dünyasını, dedetalip topluluklarının dağılımını ve bu suretle iç işleyişini, ayrıca diğer bölgelere hangi yollarla ulaştığını anlayabilmek ve ortaya koymak açısından oldukça önemlidir.

Ülkemizde Alevî-Bektaşî çevreler arasında Hacı Bektaş ocağı, Dede Garkın ocağı, Baba Mansur ocağı, Ağu içen ocağı ve Hasan Dede ocağı gibi konumu artık belli olan ana ocakların yanında, Keçeci Baba, Garip Musa, Pîrî Baba, Amucalar, Hıdır Abdal Sultan, Koca Haydar, Zeynel Abidin, Yanyatır ve Hacı Emirli gibi konumu halen açıklığa kavuşmamış olan ocakların da var olduğu görülmektedir. Ayrıca, sözünü ettiğimiz her bir ocağın kendisine bağlı olan pek çok alt ocağı bulunmaktadır.⁸ Tüm bunlardan dolayı ocaklarla ilgili olarak bütüncül bir yaklaşım ve bilimsel bir metodoloji ile yapılacak çalışmalar hem konunun aydınlatılması hem de geleneksel yapının anlaşılması noktasında oldukça önemlidir.

C) Tartışmaların Odağındaki Şahsiyet: Hacı Bektaş Velî

Alevilik-Bektaşılık incelemelerinin önemli ve önemli olduğu kadar da sembol şahsiyetlerinden biri olan *Hacı Bektaş Velî* (669/1271)'nin hem tarihsel kişiliğine hem de misyonuna yönelik olarak ortaya konulan yaklaşım ve tezler, ilgili çalışmalarda oldukça önemli bir yer almaktadır. Hacı Bektaş Velî, bilindiği gibi, kültür ve medeniyet tarihimiz açısından önemli bir yere sahip olan büyük bir düşünürdür. O, tıpkı Ahmed Yesevî, Mevlânâ ve Yunus Emre gibi, Anadolu coğrafyasının İslamlaşma ve Türkleşmesi sürecinde önemli rolü olmuş, bu süreçte kalıcı izler bırakarak bu coğrafyanın dinî ve kültürel hayatı üzerinde yüzyıllar boyunca etkili olmuştur.

8 Ocak kavramı ve dedelik kurumu üzerinde ülkemizde akademik anlamda ilk olarak Ali Yaman tarafından güzel çalışmalar yapılmış olup hazırlamış olduğu doktora çalışması (Yaman, 2004), bu anlamda önemlidir. Ayrıca ocaklarla ilgili olarak geniş bilgi için bk. Birdoğan, 1995: 25-265; Aksüt, 2012: 53-386; Yaman, 2006: 93-139; Üçer, 2019: 75-93; Ersal, 2016a: 53-89; Yıldız, 2013: 1-16; Yıldız, 2017: 1527-1555.

XIII. yüzyılda yaşamış olan Hacı Bektaş Velî, Moğol istilasının etkisiyle Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş ve yaşamının önemli bir kısmını Anadolu'da geçirmiştir. Onun fikir ve düşünceleri ile İslam'ı yorumlayış biçimi, yüzyıllar boyunca Anadolu'da yaşayan halk kitlelerini ciddi biçimde etkilemiş, hatta halk kitlelerinin sosyal yaşamını da şekillendirmiştir. Sadece Anadolu coğrafyası üzerinde değil, Anadolu dışında Balkanlar gibi yakın coğrafyalarda da benzer biçimde geniş halk kitlelerini etkilemiş ve onlar üzerinde derin izler bırakmıştır. Yaşamış olduğu dönem üzerinden yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen hâlâ farklı çevreler, onun fikir ve düşünceleri ile ortaya koymuş olduğu din anlayışını, birbirinden farklı boyutlarıyla ve zaman zaman birbirinden farklılaşan bir dil ve söylemle yeni kuşaklara aktarmaktadırlar.

Hacı Bektaş Velî'nin hayatı ve fikir yapısını tarihsel kimlik ve kişiliğine uygun biçimde ortaya koymak, yapılacak çalışmalarda büyük önem taşımaktadır. Ashında elimizdeki malzeme ve imkanlarla bu durum, biraz zor görünmektedir. Zira Hacı Bektaş Velî'nin hayatı ile ilgili bilgilerimiz, konuya odaklandıkça ve ayrıntıya girildikçe önemli ölçüde azalır, hatta azalmakla kalmayıp mitolojik ve metaforik bazı unsurlarla karışarak bulanıklaşmaya başlar. Bu sebeple olsa gerek, onun gerçek tarihsel kişiliği, kendisinden sonra oluşan ya da oluşturulan menkabevî kişilikle karıştırılmış, bu noktada gerçeklerle efsaneler birbirinin içine geçmiştir (Ocak, 2009: 51-52). Bu durum, önemli ölçüde onun yaşadığı dönem olan XIII. yüzyıl Anadolu'sunun yazılı kaynaklarında ondan söz edilmemesinden, bunlarda onunla ilgili hiçbir bilgiye rastlanılmamasından ileri gelir. Yine bu durum, onun konar-göçer çevrelere mensup bir Türkmen babası olmasıyla ilgili olabileceği gibi, Babaî çevrelerine yakınlığıyla da ilgili olabilir.

Hacı Bektaş Velî'nin düşünce yapısı ile din anlayışında önemli ölçüde doğduğu ve yetiştiği bölge olan Horasan çevresindeki yerel ve geleneksel anlayışların etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, XIII. yüzyılda Anadolu coğrafyasının sahip olduğu sosyal ve kültürel çeşitliliğin de onun fikir ve düşünceleri ile İslam'ı yorumlayış biçimine ayrı bir zenginlik kattığı düşünülebilir. Tüm bu veriler, Hacı Bektaş Velî'nin hayatı ve düşünce yapısının, gerçek tarihsel kişiliğine uygun biçimde ortaya konulmasının önemini daha da artırmaktadır. Zira ancak bu şekilde onun hem Alevîlik-Bektaşîlik tartışmaları, hem de daha geniş ölçekte Türk ve İslam düşüncesi içindeki yeri daha sağlıklı ve doğru biçimde anlaşılabilir.

Ülkemizde Hacı Bektaş Velî'nin fikir ve düşünce dünyası, İslam'ı yorumlayış biçimi ile önemli ölçüde kendisinden sonra teşekkül etmiş olan Bektaşılık üzerine daha önce bazı çalışmalar yapılmış, değişik eser ve makaleler yayımlanmış ve bu çerçevede birbirinden çok farklı, hatta birbiriyle çelişen bakış açıları ortaya konulmuştur. Hacı Bektaş Velî'nin düşünce dünyasına ilişkin ortaya çıkan bu paradoksal, hatta kaotik durum, önemli ölçüde konuya yaklaşım farklılığının da etkisiyle olsa gerek, ülkemizde değişik çevrelerde, birbirinden çok farklı Hacı Bektaş algı ve anlayışlarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bunun yanında, bilimsel olmayan, önemli ölçüde ideolojik yaklaşımlarla, anakronik bir bakış tarzı ve yanlış yöntemlerle konunun ele alınmasından ve yine bilimsel anlayıştan ve özellikle de sosyal ve kültürel tarih perspektifinden uzak bir biçimde konuya yaklaşılmışından dolayı, değişik siyasal ve ideolojik eğilimler tarafından istenilen her tarafa çekilebilen ve pek çok kılığa büründürülebilen birbirinden farklı, ironik ve paradoksal Hacı Bektaş kimlikleri ortaya çıkmıştır.⁹

İşte tam bu noktada ortaya çıkan bu karmaşayı aşmak, her şeyden önce konuyu bilimsel bir anlayışla ele almak ve özellikle Hacı Bektaş Velî'nin yaşadığı dönem ve koşulları iyi analiz etmekle mümkündür. Bu sebeple bilimsel perspektifi öne çıkararak, Hacı Bektaş Velî'nin yaşadığı dönem ve içinde bulunduğu koşulları tarafsız bir gözle değerlendirmeye ihtiyaç olduğu ortadadır. Zira bu yapılmadan ortaya konulan aceleci değerlendirmelerin, ciddi tarihsel ve kültürel sorunlara yol açarak, yukarıda ifade etmiş olduğumuz yanlış ve paradoksal Hacı Bektaş algılarını ortaya çıkardığı daha rahat görülecektir. İfade ettiğimiz bu yöntem, her şeyden önce onun gerçek tarihsel kimlik ve kişiliğine uygun biçimde tanınmasına ve yine doğru ve sağlıklı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

D) Araştırma Merkezleri ve Enstitüler

Alevilik-Bektaşılık çalışmalarında ortaya çıkan yöntem problemi etrafında ortaya koyduğumuz bu yaklaşım ve önerilerin yanında ülke gerçeklerinden hareketle, bazı üniversitelerde var olan Alevilik-Bektaşılık araştırma merkezlerini belki biraz daha işlevsel hale getirmek, elbette bu noktada bize ciddi katkılar sağlayacaktır. Bunun için öncelikle araştırma merkezlerini hem ülkemizdeki hem de yurtdışındaki kaynakları içerecek biçimde daha kapsamlı bir dokümantasyon merkezine dönüştürmekte fayda var. Bu çerçevede yine araştırma merkezlerinin kendi içinde olduğu gibi

9 Benzer bir bakış tarzı için bk. Say, 2003: 242-244.

araştırma merkezleri arasında da birlikte projeler yürütebilecek ortak bir çalışma ağı oluşturulmalıdır. Oluşturulacak bu *ortak çalışma ağı* ile araştırma merkezleri arasında iş birliğine dayalı kolektif projeler gerçekleştirilerek konunun değişik boyutlarıyla birlikte multi disiplinler/disiplinler arası biçimde ele alınması noktasında önemli mesafeler kat edilebilir. Araştırma merkezlerinin daha etkin hale getirilmesinin hem üniversitemizdeki akademik yaşama hem de ülkemiz kültürüne yönelik önemli katkılar sağlayacağı ortadadır.

Akademik kadro ve bütçeleri itibarıyla de imkanları sınırlı olduğundan dolayı, özellikle araştırma merkezlerinin çalışmaları çok kolay olmasa da bu anlamda belki enstitüye dönüşmeleri, içlerinde buldukları yapısal sorunları aşma noktasında işlevsel ve sonuç alıcı bir adım olabilir. Tüm bunlarla birlikte yine konunun farklı boyutlarıyla ilgili çalışmalara zemin hazırlanabilmesi için araştırmacılara kolaylık sağlayabilecek *ortak bir veri tabanı* hazırlanmalıdır. Hazırlanacak bu veri tabanı, ilgili alanlardaki çalışmalar için zengin bir bilgi kaynağı oluşturacaktır.

Sonuç

Ciddi bir problemler yumağı içinde boğuşan Alevilik-Bektaşilik araştırmalarında doğru ve geçerli bilgiye ulaşabilmek ve bu bilgileri bilimsel anlamda çözümleyip analiz edebilmek oldukça önemlidir. Bunun için hemen önümüzde duran en etkili çözüm yollarından biri, yöntem ve yaklaşım sorunlarını öncelikle bilimsel yaklaşım ve perspektiflerle aşmanın gerekliliği, hatta zorunluluğudur. Böylece Alevilik-Bektaşilik konusundaki pek çok soru işareti ve karmaşa ortadan kalkacaktır. Şayet Alevilik-Bektaşilik alanının değişik ideolojilerin hedef tahtası olmaktan kurtarılması, yine farklı siyasi ve ideolojik tartışmaların aksesuarı olmaktan çıkarılması isteniyorsa, konuyu kendi özgün gerçekliği içinde, kendi değer ve dinamikleriyle birlikte, içeriden yapılacak bakış açılarını daha fazla öne çıkararak duygusallıktan uzak ve soğukkanlı biçimde ele alma zarureti, kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkacaktır. Sözün kısası, konunun bilimsel yöntem ve tekniklerle ele alınmasının, ciddi, sahici ve kaçınılmaz bir çıkış yolu olarak önümüzde durduğunu ifade etmekten geçmektedir.

KAYNAKÇA

- ARSLANOĞLU, İbrahim (2007). “Türkiye’de Alevi-Sünni Farklılığı ve Sorunlar”. 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşılık Bilgi Şöleni*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi. 149-159.
- AKIN, Bülent (2021). “Melamet Hırkası Giyenler: 17. Yüzyıl Öncesinde Heterodoks Türk Derviş Topluluklarının Adlandırılması ve Alevilik ile İlişkileri”. *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi*. 2021/XXIV. 141-170.
- AKSÜT, Hamza (2012). *Aleviler Dede Ocaklarının, Toplulukların ve Yerleşimlerin Tarihi*. Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- ARSEVEN, Ali Doğan (2001). *Alan Araştırma Yöntemi*. Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- BAL, Hüseyin (2009). “Alevî İnanç ve Kültürünün Yazılı Kaynakları”. *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*. (Ed. A. Yaşar Ocak). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. 298-325.
- BİLGİSEVEN, Âmiran Kurtkan (1994). *Sosyal İlimler Metodolojisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- BİRDOĞAN, Nejat (1995). *Anadolu ve Balkanlar’da Alevi Yerleşmesi Ocaklar-Dedeler-Soyağaçlar*. İstanbul: Mozaik Yayınları.
- BOLAY, S. Hayri (2000). “Günümüz Türkiye’sinde Aleviliğin ve Bektaşiliğin Başlıca Problemleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 2000/XIII. 137-152.
- BOZKURT, Fuat (1992). “Buyruk Üzerine”. *Cem Dergisi*. 1992/XII. 16-17.
- ÇİFT, Salih (2003). “1826 Sonrasında Bektaşılık ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri”. *Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2003/XII/1. 249-268.
- ENGİN, İsmail (2000). “1990-1998 Yılları Arasında Türkiye Üniversitelerinde Aleviliği-Bektaşiliği Konu Edinen Akademik Çalışmalar: Bir Bibliyografya Denemesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 2000/XIV. 51-58.
- _____ (1999). “Alevilik ve Bektaşılık Araştırmalarında Yöntem, Yaklaşım Sorunu”. 1. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay. 121-123.
- ERSAL, Mehmet (2016a). *Alevilik Kavramlar ve Ocak Sistemi -Çubuk Hançesi Örneği-*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay.
- _____ (2016b). “Alevilik Çalışmalarında Uygulanacak Metodoloji Üzerine Tespitler ve Öneriler”. 2. *Uluslararası Hacı Bektaş Veli Hoşgörü ve Barış Sempozyumu*. Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi. 260-276.
- _____ (2012). “Alevî İnanç Sisteminde Ocaklar arası Ritüelik Senkretizm”. *Prof. Dr. Fikret Türkmen Kitabı*. (Ed. Alimcan İneyet, Zeki Kaymaz). Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü. İzmir: Ege Üniv. Basımevi. 209-218.
- GOLDSTEİN, Keneth S. (1983). *Sahada Folklor Derleme Metotları*. Çev. Ahmet Edip Uysal. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- GÜLTEN, Sadullah (2016). “Osmanlı Devleti’nde Alevî Sözcüğünün Kullanımına Dair Bazı Değerlendirmeler”. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*. 2016/XI. 27-41.

- İŞİK, Caner (2018). "Alevi Çalışmalarında Yöntem ve Anlam Sorunu". *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu*. Ed. Orhan Kurtoglu-Ayşe Ç. Erginer. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları. I. 697-715.
- KAPLAN, Doğan (2010). *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KARASAR, Niyazi (1994). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Araştırma Eğitim Danışmanlık.
- KUTLU, Sönmez (2010). "Alevî-Bektaşî Yazılı (Arap Harfli) Kaynaklarının Neşri ve Ortaya Çıkan Sorunlar". *Alevi ve Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları Çözüm Önerileri*. Ed. Gıyasettin Aytaş ve Derya Sümer. Ankara: Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları. 42-73.
- OCAK, A. Yaşar. (2006). "Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik Araştırmalarında Tarihi Bozma, Yaklaşım ve Tarihsel Perspektif Yanlıları". *Muhafazakâr Düşünce*. 2006/II/7. 127-136.
- _____ (2009). "Hacı Bektaş Veli: Kaynaklar, Yeni Sorular, Aranan Cevaplar". *III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Hacı Bektaş Veli'nin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri*. Ed. Gıyasettin Aytaş vd. Ankara: Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları. 45-52.
- ÖZDEMİR, Ali Rıza (2017). *Aleviliğin Yazılı Kaynakları*. Ankara: Kripto Yayınları.
- ÖZTÜRK, Mürsel (1991). *Hacı Bektaş Veli ve Çevresinde Oluşan Kültür Değerleri Bibliyografyası (Deneme)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- RENÇBER, Fevzi (2017). "İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında Alevilik Üzerine Yapılan Alan Çalışmalarının Bilim Üretimine Katkısı". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*. 2017/10/2. 455-470.
- SAY, Yağmur (2003). "Alevi-Bektaşî Tarih Yazıcılığında Yöntem Sorunu". *Bilgi Toplumunda Alevilik*. Haz. İbrahim Bahadır. Ankara: Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yayınları. 237-263.
- TAŞĞIN, Ahmet (2013). *Türkmen Aleviler*. Konya: Çizgi Yayınları.
- _____ (2002). "Ayetten Nefese: Alevi-Bektaşî Edebiyatının Oluşumu". *Yol Dergisi*. 2002/XVIII. 28-43.
- _____ (2010). "Alevilik Bektaşilik Konulu Yayınların Genel Çerçevesi: Süreklilik ve Zorunluluk". *Alevi ve Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları Çözüm Önerileri*. Ed. Gıyasettin Aytaş ve Derya Sümer. Ankara: Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları. 23-33.
- TÜTENGİL, Cavit Orhan (1978). *Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod*. İstanbul: İstanbul Üniv. İktisat Fakültesi Yayınları.
- ÜÇER, Cenksu (2019). *Anadolu’da Alevî Ocakları ve Grupları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- YAMAN, Ali (1998). *Alevilik-Bektaşilik Bibliyografyası*. Mannheim: Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü.
- _____ (2004). *Alevilik’te Dedelik ve Ocaklar*. İstanbul: Karacaahmet Sultan Derneği Yay.
- _____ (2006). *Kızılbaş Alevi Ocakları*. Ankara: Elips Yayınları.
- _____ (2010). "Alevilik Bektaşilik Alanında Üniversitelerde Gerçekleştirilen Akademik Çalışmalara İlişkin Genel Bir Değerlendirme". *Alevi ve Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları Çözüm Önerileri*. Ed. Gıyasettin Aytaş ve Derya Sümer. Ankara: Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları. 34-41.
- YILDIZ, Harun (2004). "Anadolu Aleviliğinin Yazılı Kaynaklarına Bir Bakış". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 2004/XXX. 323-359.
- _____ (2013). "Gelenek ve Değişim Ekseninde Samsun Yöresi Alevileri". *Alevilik Araştırmaları Dergisi*. 2013/VI. 1-16.
- _____ (2017). "Amasya Yöresinde Alevilik: Ocak ve Yapılar". *Uluslararası Amasya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. II. 1527-1555.